

tional design that outlined features of the electoral competition and evolution of the party system. Second, it highlighted the models of the electoral behavior of the population of Ukraine, showing its regional character. Third, it became the basis of legitimating of the future political regime.

Key words: constituent elections; presidential elections; parliamentary elections; democratic transition.

УДК 316.334

С. І. РОСТЕЦЬКА

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ*

Розглядається феномен «історична політика», визначаються передумови його виникнення на пострадянському просторі. Визначено суб'єкти і актори історичної політики, обґрунтовано механізми і методи її реалізації. Проаналізовано зв'язок історичної політики з процесами формування національної ідентичності.

Ключові слова: національна ідентичність, історична політика, політичні символи, політичні міфи.

Ростецкая С. И. Роль исторической политики в процессе формирования национальной идентичности

Рассматривается феномен «историческая политика», определяются предпосылки его возникновения на постсоветском пространстве. Определены субъекты и актеры исторической политики, обоснованно механизмы и методы ее реализации. Проанализирована связь исторической политики с процессами формирования национальной идентичности.

Ключевые слова: национальная идентичность, историческая политика, политические символы, политические мифы.

Rostetska Svitlana. Role of history politics in the formation of national identity

The phenomenon of "historical politics" question. Prerequisites for the emergence of the phenomenon of post-Soviet space are determined. Subjects actors and historical policy was determined reasonably mechanisms and methods of implemen-

---

© РОСТЕЦЬКА Світлана Іванівна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

tation. Communication historical policy processes of formation of national identity are analyzed.

Key words: *national identity, historical policy, political symbols, political myths.*

Для того, щоб визначити ідентичність того чи іншого політичного співтовариства, необхідно виявити фактори, що визначають його самосвідомість. Серед них слід назвати історію формування цієї спільноти, мову, культуру, пам'ять про спільне минуле. Кожна нація має свою історію, яка є не просто низкою подій, а професійно організованим «національним нарративом», тобто заснована на достовірному знанні і спільною версією членами нації минулого країни та її народу.

З розпадом СРСР з'явилися не тільки нові незалежні держави, але і 15 нових національних нарративів, свого роду офіційних версій минулого кожної країни. Кожна держава прагне через національну версію історії забезпечити віру в спільність долі, стимулювати громадянську солідарність і патріотизм, зміцнювати легітимність влади та ін. Конструювання національних міфів та стереотипів, формування і політичне використання колективної пам'яті і минулого, конструювання цілісного лінійного способу національної історії – є невід'ємною частиною історичної політики, яку реалізує та чи інша держава.

Нове прочитання національної історії як основи національної самосвідомості відіграє найважливішу роль в процесі становлення практично всіх держав пострадянського простору. У 1990-ті рр. національні еліти держав звернулися до питань формування нових і переформовування старих ідентичностей. Почалася «націоналізація» гуманітарного, і перш за все, історичного знання, і в деяких країнах вона продовжується і досі.

Поряд з дискусіями на тему патріотизму, пошуком національної ідеї, національна історія була включена в процес формування підстави для нової національної ідентичності. Спільність сучасної нації не так даність, скільки конструкт, тому можна вважати, що історична політика виявилася одним з інструментів націобудування і конструювання ідентичності.

Відзначимо, що феномен «історична політика» і «політика пам'яті» не так давно досліджується в Україні та інших пострадянських країнах. У зв'язку з цим становить інтерес розгляд досвіду про-

ведення таких досліджень в інших країнах, зокрема, в Німеччині, Польщі, Франції, Латвії, Естонії. Серед зарубіжних вчених, які займаються дослідженням «історичної політики» слід виділити роботи таких дослідників як Ш. Бергер, П. Нора, Р. Траба, М. Хальбвакс, Ю. Шеррер та ін. Щодо вітчизняних наукових доробок з даної проблематики, то доцільно звернутися до робіт Я. Грицака, І. Кресіної, І. Монолатія, Л. Нагорної, М. Рябчука.

Поняття «історична політика» спочатку з'явилося в Західній Німеччині на початку 1980-х рр., коли керівництво країни на чолі з новим канцлером ФРН Г. Кодем вперше заговорило про необхідність «морально-політичного повороту» і подолання «комплексу провини» за злочини Третього рейху. Для цього було необхідно скорегувати підхід до теми відповідальності за злочини нацизму. Критики такої політики в ході полеміки відомої як Historikerstreit («суперечка, чи бій істориків») дали їй назву Geschichtspolitik. Так поняття «історична політика» міцно увійшло в німецький лексикон як позначення «інтерпретації історії, обраної за політичними, тобто партійним, мотивами, і спроби переконати громадськість у правильності такої інтерпретації». Також в ФРН з'явився концепт «подолання минулого» (Vergangenheitsbewältigung), який використовується щодо Федеративної Республіки Німеччини і Третього рейху, і концепт «опрацювання минулого» (Aufarbeitung der Vergangenheit), що означає критичну роботу над пам'яттю про минуле¹.

У 2004 р. група польських істориків заявила про необхідність проведення в Польщі активної історичної політики (polityka historyczna). Прикладом такої політики виступали відновлення державних свят, патріотичних традицій, формування місць національної пам'яті, присудження державних нагород, перейменування вулиць, музейна та меморіальна політика і т. д. Слідом за Польщею прийоми і методи історичної політики стали широко використовуватися в інших східноєвропейських країнах, що призвело до активного використання самого поняття «історична політика»².

У своєму сучасному розумінні стосовно країн Східної Європи термін «історична політика» означає, по-перше, цілеспрямований державний вплив на колективну пам'ять і національну ідентичність політичними способами. По-друге, це набір практик, за допомогою яких політичні сили, які знаходяться при владі, використовуючи ад-

міністративні та фінансові ресурси, прагнуть затвердити певні інтерпретації історичних подій як домінуючі. По-третє, історична політика – це також особливий напрямок наукових досліджень, основна мета яких – вивчення проблеми історії та пам'яті, процесів політичного маніпулювання історичними подіями та символами і т. д.

Процеси політизації історії, як і політика пам'яті, – неминучі, немає держав, які, так чи інакше, не регулювали б цю сферу. З явищем політизації історії ми стикаємося вже на індивідуальному рівні: в своїх дослідженнях історики перебувають під впливом сучасних суспільних процесів, власних політичних поглядів, а також національної, релігійної, соціальної ідентифікації. Про політизації історії можна говорити і в тому випадку, коли політики використовують «історичні аргументи» в своїх виступах. Особливо гостро цей процес проявляється в період передвиборчих кампаній.

За умови, коли моделюванням схеми історичного процесу цілеспрямовано займаються еліти і політики, правомірно говорити про політику пам'яті. Польський дослідник Лех Ніяковській визначає політику пам'яті як дії політиків і чиновників, спрямовані на зміцнення, видалення або перевизначення окремих фрагментів громадської пам'яті³.

Дослідження політики пам'яті є особливим інституціоналізованим напрямком, наприклад, періодично випускаються журнали і монографії, присвячені даній проблематиці (*history and memory, memory studies*). На «полі пам'яті», яке активно розширюється, з'явилися нові гравці: мас-медіа, інститути пам'яті, музеї та ін., Існують агенти пам'яті: конфесії, етнічні та соціальні групи. Деякі дослідники підкреслюють штучний, маніпулятивний характер історичної пам'яті сучасного суспільства, міркують і про можливий крах «індустрії пам'яті»⁴.

Французький дослідник М. Хальбвакс в своїй книзі «Соціальні рамки пам'яті» (1925 р) зробив спробу порівняти поняття «історична пам'ять» і «колективна пам'ять». Дані поняття здавалися йому антагоністичними. Історія – це зібрання тих фактів, які зайняли найбільш важливе місце в пам'яті людей. Коли пам'ять про якісь події перестає підтримуватися групою, яка в них брала участь або випробувала на собі їх наслідки (колективна пам'ять), тоді врятувати ці спогади можна тільки письмово зафіксувавши їх у формі зв'язної розповіді (історична пам'ять)⁵.

Події минулого відбираються, зіставляються і класифікуються, виходячи з потреб або правил, що не були актуальними для тих кіл, які довгий час зберігали живу пам'ять про них (політика пам'яті). Так, про політику пам'яті кажуть, коли справа стосується різних громадських практик, пов'язаних з регулюванням колективної пам'яті.

П'єр Нора пише про всевітнє торжество пам'яті, відзначаючи характерні риси нинішнього «розквіту пам'яті». Це критика офіційних версій історії і повернення на поверхню витіснених складових історичного процесу; відновлення слідів знищеного або забраного минулого; культ коренів (roots) і розвиток генеалогічних досліджень; бурхливе зростання числа меморіальних заходів, історичних музеїв; підвищена чутливість до збору архівних матеріалів; відновлення прихильності до «спадщини» – те, що в англomовному світі називається «heritage», а у Франції – «patrimoine»⁶.

Невід'ємною частиною політики пам'яті є політика «забування». «Забування» може бути «витісняючим», коли суспільство не бажає торкатися певних подій, які є особливо болючими і конфліктогенними. Прикладом «витісняючого забування» можуть слугувати перші 15-20 років ставлення до теми нацистського минулого в ФРН, ставлення у Франції того ж періоду до теми колабораціонізму і політиці уряду Віші або ставлення до громадянської війни в Іспанії після падіння франкістського режиму, ставлення радянської влади до царського минулого, щодо України, то до діяльності УПА та Голодомору. Як правило, таке забування через певний час змінюється підвищеним інтересом істориків і суспільства до «забутих» тем. Саме у випадку нашої держави такий реверс наразі спостерігається.

«Забування» може бути також «заперечуючим», коли влада і ключові громадські сили уникають визнання і обговорення певних ганебних або злочинних подій минулого. Наприклад, «заперечуюче забування» демонструє Японія, яка досі уникає розмови про злочини, скоєні японцями під час Другої світової війни. В той же час можливий і інший шлях, коли суперечні питання визнаються сторонами, відбувається усвідомлення протиріч, і сучасні політики, історики, і взагалі суспільство в цілому, йдуть до переоцінки подій минулого, суперечливих та спірних питань, визнають провину та об'єднуються для майбутнього. Мабуть, таким прикладом може бути спільне вшанування пам'яті загиблих у Верденській битві. Так

Президент Франції Франсуа Олланд і канцлер Німеччини Ангела Меркель 29 травня 2016 року взяли участь у відзначенні 100-річчя Верденської битви – найдовшої битви Першої світової війни. Головним елементом поминальних заходів було надання інформації молоді про цю битву, оскільки її очевидців уже немає у живих. Нинішню церемонію відвідали близько 4 тисяч німецьких та французьких підлітків. У Верденській битві, яка тривала упродовж 300 днів загинули понад 300 тисяч солдатів з обох боків. А.Меркель та Ф.Олланд використали цей день для закликів до єдності у час, коли Євросоюз потерпає від міграційної кризи, а Велика Британія планувала (на той час) залишити співдружність⁷.

Іншим прикладом можуть слугувати сучасні відносини між Польщею та Україною, а саме у питаннях минулого, переосмислення якого відбулося із-за спільних викликів сьогодення. Так, видатні українські громадські та політичні діячі звернулися до польського суспільства з листом покаяння та прощення. У відкритому зверненні до керівництва польської держави, духовних і культурних діячів та всього польського суспільства йдеться про наближення днів пам'яті за загиблими синами і доньками обох народів. «...Особливим боєм і для України, і для Польщі залишається трагедія Волині і польсько-українського конфлікту в роки Другої Світової війни, в проваллі якого було знищено тисячі невинних братів і сестер», – йдеться у листі⁸. У листі також йдеться у і про трагічні події нашого часу. Під листом свій підпис поставили: президенти України Леонід Кравчук і Віктор Ющенко, патріарх Української православної церкви Київського патріархату Філарет, верховний архієпископ Української греко-католицької церкви Святослав Шевчук, видатні політики, письменники, діячі культури: В'ячеслав Брюховецький, Іван Васюник, Іван Дзюба, Данило Лубківський, Дмитро Павличко, Володимир Панченко, Мирослав Попович, Вадим Скуратівський, Ігор Юхновський.

Польські політики, митці та інтелектуали відповіли на листа відомих українців з проханням про прощення та примирення. «Дякуємо за Вашого листа і просимо вибачити кривди, завдані нашим братам-українцям польськими руками» – мовиться у листі-відповіді⁹. Його, зокрема, підписали троє колишніх президентів Польщі, чотири колишні міністри закордонних справ, польські євродепутати,

ветерани «Солідарності» та відомі громадські діячі. Натомість серед підписантів немає представників правлячої у Польщі політичної сили – партії «Право і справедливість». Автори листа закликали українців будувати братерські відносини попри трагічне минуле.

Політика пам'яті має певні особливості. Так, на думку П. Нора, перша особливість полягає в «вилученні» у історика його традиційної монополії на інтерпретацію минулого. Друга особливість полягає у все більш інтенсивному політичному, комерційному, туристичному використанні минулого¹⁰. П. Нора досліджує цей процес на прикладі Франції, для якої в останні десятиліття характерний різкий підйом меморіальних заходів. Європейський Союз також проводить цілеспрямовану політику по формуванню на європейському континенті неконфліктного простору пам'яті, вибудовуючи факти історії в руслі інтеграції. Ведеться робота з написання європейської історії, спрямованої на зближення європейських народів, нівелювання минулих антагонізмів. Примирення колективної пам'яті стало невід'ємним компонентом подолання ліній історичних протистоянь: Німеччина / Франція, Англія / Ірландія, Німеччина / Чехія, Німеччина / Польща, Греція / Туреччина і ін.

Таким чином, політика пам'яті може бути більш-менш відкритою для впливу і діалогу політиків, істориків і громадських сил в питаннях подолання минулого, внутрішньонаціональних і міжнаціональних конфліктів. Однак колективна пам'ять – це дуже тонкий елемент суспільної свідомості, тому політичне маніпулювання пам'яттю може призводити до свідомого спотворення минулого, породжуючи тим самим нові протиріччя.

В ХХІ столітті в даній сфері відбуваються деякі принципово нові процеси, які вимагають особливого опису та аналізу, а також спеціального терміну для позначення проблем історії та пам'яті. Масштаб змін, що відбулися в 1990-ті рр., змусив задуматися про оновлення історії у набагато більш радикальному сенсі, ніж просто в сенсі переоцінки радянського минулого. Оновити історію означає, перш за все, знайти нові історичні об'єкти і методи їх дослідження, тобто змінити внутрішній порядок історичної проблематики.

Так, запропонований термін «історична політика» визначає відносини, що виникають між політикою, яка виступає в даному випадку як іменник, і історією, яка служить лише прикметником.

Термін підкреслює, що мова йде саме про політичний феномен, який повинен вивчатися, перш за все, як частина політики, і тим самим відрізняється від понять «політизації історії» і «політики пам'яті». Саме політична природа феномена «історична політика» вимагає, щоб дослідники зосередилися не лише на різних інтерпретаціях минулого, а й на питаннях про акторів, інститутах і методах цієї політики.

В певному сенсі явище, про яке йде мова, є окремим випадком глобальної тенденції політизації історії та одним з численних прикладів підвищеної уваги політиків і дослідників до політики пам'яті, термін «історична політика» доцільно вживати для позначення регіональної специфіки політизації історії у XXI столітті.

Аналізуючи основні прийоми та механізми, що застосовуються для реалізації історичної політики, слід виділити наступні:

1. Ідеологічне обґрунтування історичної політики. Історія і пам'ять представляються полем політичної боротьби з внутрішнім і зовнішнім ворогом, з чого випливає висновок про необхідність втручання в цю сферу не тільки істориків, а й політиків.

2. Створення інфраструктури національної пам'яті.

Відкриття інститутів національної пам'яті – спеціальних історико-ідеологічних установ, що функціонують за рахунок державного бюджету. Першим з них став створений рішенням Парламенту в 1998р. Інститут національної пам'яті в Польщі. З середини 2000-х рр. діяльність інституту придбала яскраво виражений політичний характер, коли історична політика стала найважливішим інструментом правлячої адміністрації. Сьогодні ІНП - це найбільший архів Польщі, найбільший науково-дослідний інститут і видавець, впливове освітня установа, відповідальна за люстрацію.

Подібні інститути, а також інші установи, схожі з ними за функціями і принципам організації (наприклад, Бюро громадської освіти в Польщі), з'явилися в Україні, Латвії, Естонії та в багатьох інших країнах, переважно Східної Європи. У 90-і рр. в Литві була створена аналогічна структура – «Центр геноциду і резистенції» (опору). У 2003 р. в Братиславі було засновано Інститут пам'яті народу. В Україні Інститут національної пам'яті створено в травні 2006 року. Створення під прямим патронатом певних політичних сил музеїв історії та музеїв пам'яті. Так, під патронатом братів Качинських у 2004

році було відкрито Музей Варшавського повстання, під патронатом угорських правих створений Будинок терору в Будапешті, в Україні – Музей радянської окупації, а також множинні експозиції про Голодомор, Революцію гідності, Небесну Сотню, російсько-українську війну в регіональних музеях України, Музей радянської окупації в Тбілісі, музей окупації Естонії (окупації у множині – нацистської і радянської), Латвійський музей окупації в Ризі, музей жертв геноциду у Вільнюсі.

У центрі історичного нарративу виявляється образ ворога, який, як правило, чітко асоціюється з сучасними політичними силами поза країною і всередині неї.

3. Прийняття парламентами країн законів, що закріплюють те чи інше трактування історичних подій як єдино вірне. Здебільшого це закони або проекти законів, що забороняють заперечення злочинів комунізму. Наприклад, закон «Про голодомор 1932-1933 років в Україні», «Закон про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки»; введення кримінальної відповідальності в Литві за «схвалення радянської і нацистської агресії» і т. д.

4. Вплив на символічну сферу. Влада створює такі символи, за допомогою яких вони намагаються консолідувати суспільство, провести межу між «своїми» і «чужими». Відбувається твердження державної і національної символіки, встановлення пам'ятних дат, створення і просування пантеону історичних особистостей, привласнення державних нагород, проведення акцій пам'яті, зйомка документальних історичних фільмів, теле- і радіопередач на історичні теми, створення інтернет-спільнот і т. д.

«Публічна історія» – це суттєвий елемент символічної політики, і, на відміну від «формальної» або «професійної» історії, являє собою репрезентації або інтерпретації минулого, адресовані широкій аудиторії неспеціалістів. Елементами символічної політики, яка реалізується під впливом історичної політики, є, в тому числі, офіційні послання й мови глав держав, інтерпретації державних свят, які відображають найбільш важливі тенденції в використанні (або невикористанні) минулого для легітимації діючої влади і виправдання здійснюваного політичного курсу.

У зв'язку з цим виникає наступне інструмент реалізації історичної політики – історичний міф.

5. Міфологізація історії або створення національної міфології, коли в процесі формування державності національної долі і національному характеру надаються риси винятковості. Мета: перетворення народу (етносів) в націю на основі лінійності і абсолютизації континуїтета в історії «етносу-народу-нації». На думку В. Кириленко, політична міфотворчість може відігравати як позитивну, так і негативну роль у розвитку політичних процесів. Виділено три основні умови впливу політичної міфотворчості на розвиток політичних процесів. По-перше, міф відіграє позитивну роль, коли органічно вписується в ціннісний контекст політичної культури, і навпаки, негативно позначається на політичних процесах, коли відірваний від цього контексту – такі міфи псують соціокультурний простір, сприяють зниженню рівня ефективності функціонування соціально-політичних інститутів. По-друге, потужний ефективний міф ніколи не суперечить суттєвим фактам об'єктивної реальності, які він намагається перетворити. І навпаки, відбувається руйнування міфу і з ним – певних соціально-політичних стосунків, які він регламентував, коли вигадане та бажане у його сюжеті явно суперечить дійсності. По-третє, міф має бути цілісним та мати якість загальності¹¹.

Таким чином, історична політика спрямована на реалізацію основних функцій історичної пам'яті: ідентифікаційної (усвідомлення минулого своєї нації, відділення «своїх» від «чужих»), соціалізуючої, просвітницької, легітимістської, сполучної (справжнє і минулі покоління), патріотичної (формування переконання, що загальне благо є найважливішим, національний інтерес стоїть вище особистого).

За останнє десятиліття історична політика стала все більш значущим чинником суспільного і політичного життя пострадянських держав, вона суттєво впливає на формування національної ідентичності, інтегрується в освітню політику і громадянське виховання, в систему національних інтересів і національної безпеки країни, а також в міжнародну політику.

1. Шерпер Ю. Германия и Франция: проработка прошлого / Ю. Шерпер // Pro et Contra. – Май-август 2009. – С. 89-109. 2. Траба Р. Польские споры об истории в XXI веке / Р. Траба // Pro et Contra. – Май-август 2009. – С. 43-64.

3. *Nijakovski L.* Polska polityka pamieci / L. Nijakovski. – Esej socjologiczny, Warszawa, 2008. – 243 s. 4. *Rosenfeld G. D.* A Looming Crash or a Soft Landing? Forecasting the Future of the Memory «Industry» / G. D. Rosenfeld // *The Journal of Modern History.* – Vol. 81. – No 1. – March 2011. – P. 122-158. 5. *Хальбвакс М.* Коллективная и историческая память / М. Хальбвакс // *Неприкосновенный запас.* – 2005. – № 2-3. – С. 40-41. 6. *Нора П.* Всемирное торжество памяти / П. Нора // *Неприкосновенный запас.* – 2005. – № 2-3. – С. 44-47. 7. *Мехед Н.* Меркель та Олланд вшанували пам'ять загиблих у Верденській битві [Електронний ресурс] / Н.Мехед. – Режим доступу : <http://www.dw.com/uk/19291875> 8. *Українці* написали лист прощення до поляків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/06/3/7050234/> 9. *Лист* інтелектуалів Польщі до «братів-українців» і Волинська трагедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27840294.html> 10. *Нора П.* Там же. 11. *Кириленко В. В.* Мобілізаційна функція сучасного політичного міфу / В. В. Кириленко // *Науковий вісник Одеського державного економічного університету.* – Вип. № 12 (164). – Одеса, 2012. – С. 163-170.

***Rostetska Svitlana.* Role of history politics in the formation of national identity**

Constructing national myths and stereotypes formation and political use of the collective memory of the past, designing integrated linear way national history is an integral part of the historical policy implemented by one or another state. The purpose of this article is to examine the phenomenon of "historical policy" and historical study of communication policy with the processes of formation of national identity. Along with the discussions on the theme of patriotism, finding a national idea, national history was included in the process of forming the basis for a new national identity. The term is offered "historical policy" defines the relations arising between politics. This policy appears in this case as a noun, and history that is only an adjective. The term emphasizes that we are talking about a political phenomenon that should be studied primarily as part of the policy, and thus differs from the concepts of "politicization of history" and the "politics of memory". Thus, the political nature of the phenomenon of "historical policy" requires that researchers are focusing not only on different interpretations of the past, but also on issues of actors, institutions and practices of politics. The historical policy is aimed at implementing the main functions of historical memory, identity (understanding the past of the nation, the separation of "us" from "them"), educational, legitimate, connective (present and past generations), patriotic (forming the belief that the common good is most important, is the national interest above personal). Over the past decade the historical policy has become an increasingly important factor in social and political life of post-Soviet states. It influences the formation of national

identity, integrated into education policy and civic education, in national interests and national security of the country and in international politics.

Key words: national identity, historical policy, political symbols, political myths.

УДК 321.02

М. В. СПІВАК

ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ПОЛІТИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Аналізується група країн Західної Європи (Франція, Австрія, Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Люксембург та Швейцарія) на предмет запровадження ефективних державних програм в політиці збереження здоров'я. Наводяться приклади найбільш вдалих державних проєктів. Виділяються концептуальні підходи політики збереження здоров'я що стосуються всіх чотирьох складових здоров'я: соціального, фізичного, психічного та духовного, тобто охоплюють усі необхідні детермінанти людського розвитку. Робиться висновок про поділ державних програм за двома критеріями: державні програми загально-профілактичного змісту та державні програми, що є реакцією на глобальні зміни і процеси.

Ключові слова: політика, державні програми, збереження здоров'я, здоров'я, глобальні зміни, партнерство.

Спивак М. В. Государственные программны политики сохранения здоровья в странах Западной Европы

Аналізується група країн Західної Європи (Франція, Австрія, Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Люксембург та Швейцарія) на предмет запровадження ефективних державних програм в політиці збереження здоров'я. Наводяться приклади найбільш вдалих державних проєктів. Виділяються концептуальні підходи політики збереження здоров'я що стосуються всіх чотирьох складових здоров'я: соціального, фізичного, психічного та духовного, тобто охоплюють усі необхідні детермінанти людського розвитку. Робиться висновок про поділ державних програм за двома критеріями: державні програми загально-профілактичного змісту та державні програми, що є реакцією на глобальні зміни і процеси.

Ключові слова: політика, державні програми, збереження здоров'я, здоров'я, глобальні зміни, партнерство.

© СПІВАК Марина Вікторівна – кандидат юридичних наук, докторант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України